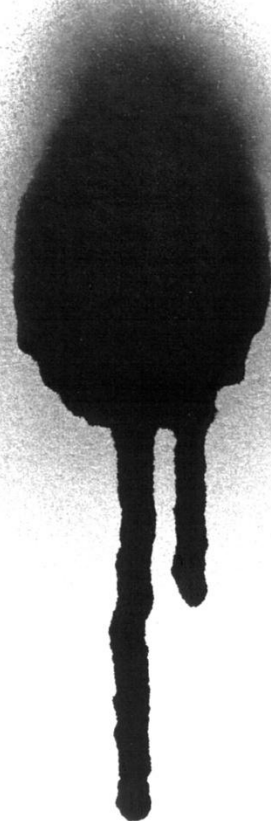

Hedendaagse
Nederlandse
STREET ART
en de kunstwereld

Cursus: OWG Moderne Kunst
Student: Elgar Snelders
Studentnummer: 3217337
Begeleider: Hestia Bavelaar
Opleiding: TCS, Universiteit Utrecht
Studiejaar: 2011/2012

Inhoudsopgave

1. Inleiding

- 1.1. Street art
- 1.2. Paradox

2. Methode

- 2.1. Opzet
- 2.2. Interviews
  - 2.2.1. IVES.One
  - 2.2.2. Bustart & Zaira
  - 2.2.3. GO Gallery
  - 2.2.4. Anonieme kunstenaars

3. Street art en *contemporary art*

- 3.1. *Wat is street art?*
- 3.2. *Wat maakt street art tot street art als het niet op street geplaatst is?*
- 3.3. *Hoe geëngageerd is street art?*

4. Van vandaal naar gevestigde orde

- 4.1. *Wat is het verschil tussen graffiti en street art en waarom ben je overgestapt naar street art?*

5. Twee werelden bij elkaar

- 5.1. *Zie je een groeiende interesse voor street art vanuit de maatschappij en de kunstwereld?*
- 5.2. *Denk je dat street art in de toekomst een vaste plek krijgt in de kunstgeschiedenis?*

6. Conclusie

“There is no such thing as urban art or street art – only art itself.” – Robert Klanten¹

1. Inleiding

1.1 Street art

Street art is een enorm breed begrip. Alle vormen van kunst op straat kunnen immers street art genoemd worden. Zaken als *urban knitting*, levende standbeelden en straatmuzikanten vallen hier natuurlijk ook onder. Toch zullen de meeste mensen waarschijnlijk als eerste graffiti noemen als ze gevraagd worden street art te beschrijven. Deze scriptie zal vooral aandacht besteden aan de meer autonome varianten van straatkunst. De bekendste vertegenwoordiger van deze vorm is de Britse Banksy, wiens werk ondertussen duizenden euro's waard is op de kunstmarkt en wie zowel nationaal als internationaal een gerenommeerd kunstenaar is².

Over het algemeen lijkt street art in Groot Brittannië en de Verenigde Staten een veel geaccepteerdere kunstvorm te zijn dan in Nederland. Toch kent ons land een groot aanbod aan street art en street art kunstenaars. Deze scriptie zal dan ook alleen gaan over Nederlandse, hedendaagse vormen van street art en zal dus niet de internationale grootheden behandelen. Vanzelfsprekend zal er kort worden uitgelegd waar de huidige vormen van street art vandaan komen, maar de oude graffiti uit de jaren '70 zal verder geen hoofdrol spelen in dit onderzoek.

Om de inhoud van het onderzoek zo actueel mogelijk te houden is deze gebaseerd op interviews met een aantal Nederlandse grootspelers in de street art scene. De nadruk ligt hierbij vooral op de mening en visie van deze kunstenaars. Aan de hand van deze interviews zal ik proberen antwoord te geven op een aantal deelvragen en daarmee antwoord te geven op de hoofdvraag: **Hoe zien hedendaagse Nederlandse street art kunstenaars hun kunst en de relatie tussen street art en de gevestigde kunstwereld?**

1.2 Paradox

Zoals de naam al aangeeft lijkt street art onlosmakelijk verbonden met de straat. Toch worden steeds meer street art kunstenaars ook geëxposeerd en verschijnt er langzaam meer street art op de kunstmarkt. Deze ogenschijnlijke paradox, gecombineerd met het rebelse, illegale imago dat graffiti en street art behelzen, maakt street art tot een interessante en enigmatische speler in de kunstwereld. De langzame acceptatie van deze nieuwe kunstvorm door de gevestigde kunstwereld is ook een interessante ontwikkeling, omdat het zou duiden op een mogelijke verschuiving van low naar high art en van vandalisme naar discours. Toch blijft het zo dat veel graffiti en stencils op straat, ook als ze van hoge kwaliteit zijn, veelal nog als vandalisme worden beschouwd door een groot deel van de voorbijgangers.

Met kunstenaars als Banksy en Shepard Fairey³ heeft street art een aantal vlaggendragers die het onmogelijk maken om de kunstvorm te negeren. Momenteel is de street art nog geen vast onderdeel van de kunstgeschiedenis zoals die op de universiteit wordt gedoceerd, maar de groeiende interesse en aandacht voor de kunstvorm kunnen hier verandering in brengen. Juist omdat deze nieuwe vorm van kunst steeds meer voet op vaste

---

¹ Nguyen, Patrick & Stuart Mackenzie (Eds.) *Beyond the Street, The 100 Leading Figures in Urban Art*, Gestalten Berlijn 2010 p5

² Zie: <http://banksy.co.uk/>

³ Zie: <http://www.obeygiant.com/>

grond krijgt is het een geschikt en interessant onderwerp om nu te behandelen. Ik wil dan ook graag deze overgang analyseren aan de hand van interviews met Nederlandse street art kunstenaars, om zo hun visie op het fenomeen street art te belichten, maar vooral ook om te onderzoeken hoe geëxposeerde street art kunstenaars zich verhouden tegenover de straatpraktijk die toch nog steeds als illegaal en vandalisme wordt gezien en om te onderzoeken wat het verschil is tussen street art op straat en in een galerie.

2. Methode

2.1 Opzet

De voornaamste bron van dit onderzoek is een aantal interviews dat ik afgenomen heb bij de Amsterdamse GO Gallery. GO Gallery is een galerie die sinds 1997 bestaat en voornamelijk street art tentoon stelt en daarmee een pionier in de Nederlandse kunstwereld is⁴. Ik sprak hier met de Amsterdamse street art kunstenaar IVES.One⁵, het Zwitserse kunstenaarskoppel Zaira⁶ & Bustart⁷ en Oscar van der Voorn, die samen met Farud Cambatta eigenaar is van GO Gallery. Hiernaast heb ik via internet twee street art kunstenaars anoniem geïnterviewd⁸. Ik heb alle kunstenaars dezelfde vragen gesteld om een zo betrouwbaar mogelijk en evenredig beeld te krijgen. Deze opzet is gedeeltelijk gebaseerd op het boek *Beyond the Street* (2010), van Patrick Nguyen en Stuart Mackenzie, waarin honderd vooraanstaande personen uit de internationale street art wereld geïnterviewd worden. Ik heb bewust gekozen om alleen Nederlandse street art kunstenaars te interviewen die ook geëxposeerd worden, omdat deze kunstenaars zich bevinden tussen de twee werelden in, met de illegale buitenpraktijk aan de ene kant en de gevestigde, officiële kunstwereld aan de andere.

2.2 Interviews

Tijdens de mondelinge interviews kwamen er natuurlijk soms andere zaken naar voren dan op de vragenlijst stonden, maar uiteindelijk dienden dezelfde vragen altijd als leidraad. De vragenlijst is toegevoegd als bijlage aan dit onderzoek.

De mensen die ik heb geïnterviewd heb ik voornamelijk via het internet gevonden door te zoeken naar Nederlandse street art organisaties en kunstenaars via *Google*. Uiteindelijk was het vooral Oscar van der Voorn die erg behulpzaam was door op één dag zowel Bustart & Zaira als IVES.One uit te nodigen voor een interview.

2.2.1 IVES.One

Ives is rond 1996 begonnen met het spuiten van graffiti en werkt sinds 2005 naar eigen zeggen meer als street art kunstenaar dan als graffiti schrijver. Al sinds vroeg in zijn carrière is hij zelf veel bezig met het organiseren van street art evenementen en zorgt hij voor zijn eigen *exposure*. Via het internet en andere mensen in het circuit exposeert hij zijn werk een aantal keer in binnen- en buitenland voordat hij in Amsterdam met een aantal vrienden Project ASA (Amsterdam Street Art) opricht, een Amsterdamse organisatie die zich bezighoudt met het organiseren van street art exposities en probeert om street art bij een

---

⁴ Zie: <http://www.gogallery.nl/>

⁵ Zie: <http://www.ivesone.com/>

⁶ Zie: <http://www.zaira-art.ch/>

⁷ Zie: <http://art-of-bust.com/>

⁸ Via *thesistools*, een online enquête systeem.

breder publiek te introduceren.⁹ Hierdoor komt hij ook in contact met GO Gallery, met een lange en vruchtbare relatie tot gevolg. Naast zijn werk als autonome kunstenaar werkt IVES ook als *Urban Art / Guerilla Marketing consultant* voor bedrijven en overheden en heeft hij verschillende reclameopdrachten gedaan voor een aantal Nederlandse bedrijven. IVES.One is één van de weinig Nederlandse street art kunstenaars die rond kan komen van zijn kunstenaarschap alleen.

IVES.One - Jokerbama, A4 10

11

2.2.2 Bustart & Zaïra

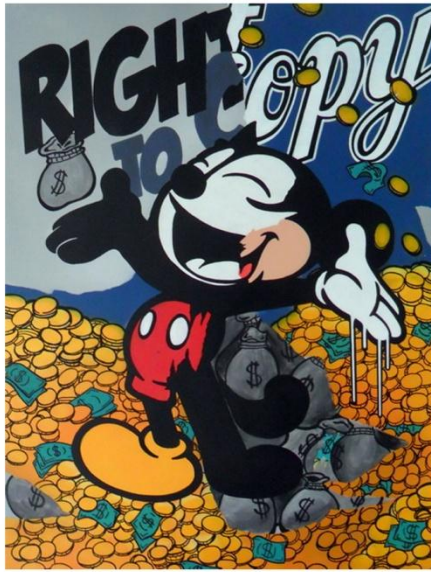
Dit kunstenaarskoppel komt uit Basel, Zwitserland, maar kwam al jarenlang geregeld naar Nederland voordat ze in 2011 besluiten zich hier officieel te vestigen. Bustart is al sinds de late jaren '90 bezig met graffiti en sinds 2005 met street art. Zaïra is in 2006 begonnen met het maken van street art en maakte daarvoor figuren met *spraypaint*, maar heeft nooit echt aan graffiti gedaan. Beiden zijn autodidacte kunstenaars en zijn in zowel binnen- als

⁹ Zie: <http://amsterdamstreetart.com/>

¹⁰ Afbeelding via <http://www.gogallery.nl/>

¹¹ Handgemaakte tag van IVES.One tijdens interview

buitenland goedverkopende en bekende street art kunstenaars. Het kunstenaarskoppel is sinds 2005 bevriend met IVE.SOne en ze hebben al meerdere keren samengewerkt.¹²

Bustart - Copyright, 70x100cm, 2012

Zaïra - Lion of Amsterdam, 105x130cm, 2012

13

¹² Afbeeldingen via <http://www.gogallery.nl/>

¹³ Handgemaakte tags van Bustart & Zaïra tijdens interview.

2.2.3 GO Gallery

GO Gallery (ooit begonnen als Galerie Oscar) is een unieke verschijning in het Nederlandse kunst- en galerieklimaat. Het hoofddoel van de galerie is om zo laagdrempelig mogelijk te zijn en het stijve, elitaire en afstandelijke karakter dat veel galeries hebben compleet tegen te gaan. De galerie is opgericht in 1997 en staat tegenwoordig vooral bekend om de vele street art exposities en evenementen die er plaatsvinden. Hiermee is GO Gallery één van de eerste en weinige professionele street art galeries in Nederland. Er worden zowel nationale als internationale kunstenaars geëxposeerd, maar galeriehouders Oscar van der Voorn en Farud Cambatta zoeken het liefst dicht bij huis als het op kunst aankomt. Ze zijn altijd op zoek naar nieuw en erkend talent op straat en proberen het beeld van de kunstwereld en de dagelijkse maatschappij op street art positief te veranderen. Ze hopen zoveel mogelijk binnen de Nederlandse kunstmarkt te verkopen, maar momenteel zijn het toch vooral internationale kopers die de waarde van street art inzien.¹⁴

2.2.5 Anonieme kunstenaars

Eén van de organisaties die ik gemaaild heb is www.street-art.nl, een blogsite over Nederlandse en internationale street art. De oprichter van deze site, Bart van den Hout, stelde voor om de vragenlijst als online enquête op zijn blog te zetten en mensen te vragen hem online in te vullen.¹⁵ Hier hebben uiteindelijk twee street art kunstenaars op gereageerd. Dit deden zij wel anoniem, waarschijnlijk vanwege het feit dat hun naam er toe kan leiden dat de politie werk van hun op straat aan hun kan koppelen en hun hiervoor kan beboeten.

3. Street art en *contemporary art*

Street art is een veelomvattende term. Het is altijd moeilijk te benoemen wat een kunststroming precies behelst en in het geval van street art is dit misschien nog moeilijker dan normaal. Johannes Stahl, schrijver van het pocket boekje *Street Art* uit 2009 stelt: “Street art is een relatief jong woord voor de oeroude cultuur om tekens op muren aan te brengen en om daarmee in de openbaarheid te treden.”¹⁶ Wat straatkunst dus als sinds het begin lijkt te kenmerken is het onofficiële of zelfs illegale karakter ervan. Doordat de oorsprong ervan op straat ligt is het vaak erg nauw verbonden met het dagelijks leven en staat het in duidelijk contrast met de officiële kunst die in bijvoorbeeld musea is te vinden. De bekendste vorm van street art is zonder twijfel graffiti; een rebelse anti-establishment kunst die vooral in de jaren '70 hoogtijdagen beleefde. Het was ook in deze jaren dat er voor korte tijd een overgang was van street art naar high art, toen in New York de graffiti de galeries introk en voor korte tijd veelvuldig verkocht en besproken werd in de hogere kunstkringen. Deze ervaring was echter maar van korte duur.¹⁷

In Nederland was er één kunstenaar die al vroeg actief was in het street art circuit en die nog steeds door velen als een groot pionier wordt gezien: Hugo Kaagman. Al aan het eind

---

¹⁴ <http://www.gogallery.nl/about/>

¹⁵ <http://www.street-art.nl/blog/street-art-onderzoek/>

¹⁶ Stahl, Johannes *Street Art*, h.f.ullman, Königswinter. Nederlandse editie via Textcase Utrecht 2008 p6

¹⁷ Idem p9

van de jaren '70 werd Kaagman bekend met het gebruik van stencils voor zijn kunst¹⁸, een vorm die tegenwoordig bijna gelijk staat aan de term street art, doordat het de vaste werkwijze is van de wereldberoemde Engelse street art kunstenaar Banksy. Het is dan ook geen wonder dat Engeland momenteel hét land is als het op street art aankomt. Vele hoog aangeschreven galeries handelen in street art¹⁹ en zelfs het Tate Modern heeft ooit een grootschalige street art expositie gehouden, waarbij de gevel overgeleverd werd aan street art kunstenaars.²⁰

Hugo Kaagman, Muur van Ozon Gallery 1980

21

Voorbeeld van graffiti

22

¹⁸ King ADZ *Street Knowledge*, HarperCollins Londen 2010 p141

¹⁹ Voorbeelden: Andipa Gallery (<http://www.andipa.com/>) Lazarides Galleries (<http://www.lazinc.com/>) en Black Rat Projects (<http://blackratprojects.com/>)

²⁰ Zie: http://www2.tate.org.uk/streetart/tate/hd/sa_tate_hd.swf

²¹ Afbeelding via <http://www.kaagman.nl/>

²² Mural van Zephyr, 1999. Via <http://zephyrgraffiti.com/>

BANKSY

Loft

Pipe

You have got to be kidding me

Cardinal

23

²³ Afbeeldingen via: <http://banksy.co.uk/>

Hoe de kunstvorm in Nederland gedijt lijkt echter een heel ander verhaal. Er zijn maar weinig galeries die street art aanbieden en in de museale wereld is het slechts een marginaal verschijnsel. Dit kwam ook zeker naar voren tijdens de interviews. Naast de algemene vraag wat street art omvat vond ik het vooral interessant uit te zoeken of street art nog wel zo kan heten als het niet op straat, maar binnen, op canvas hangt. De kunstenaars die ik geïnterviewd heb worden allemaal geëxposeerd in galeries en hebben dus de overstap gemaakt van de muur naar het canvas. Toch worden ze nog steeds als street art kunstenaars gezien, worden ze zo genoemd en treden ze zo naar buiten.

3.1 Wat is street art?

IVES.One houdt zijn uitleg erg algemeen: “Street art is voor mij in het algemeen gewoon kunst op straat. Street art komt oorspronkelijk van de straat, het is kunst dat op straat plaatsvindt. Dan kan je denken dat graffiti erbij hoort en dat mag van mij: alles mag erbij horen, mensen die een installatie bouwen bijvoorbeeld, alles is vrij. Je kunt het zo gek niet verzinnen, als het maar artistiek is. Dat is street art.”²⁴ Later in het interview nuanceert hij wel zijn eigen kijk op street art en zegt hij: “Maar als je kijkt wat street art in mijn ogen is, dan is dat stencil-art, handgemaakte posters, stickers. Alles waar creativiteit achter zit en een vorm is van rebellie. Street art en rebellie staan voor mij nog steeds dicht bij elkaar.”

Het eerdergenoemde anti-establishment aspect is voor IVES dus belangrijk. Zaïra is het gedeeltelijk met hem eens, ook zij zegt dat alles wat je op straat plaatst street art is. Het is niet gelimiteerd tot een enkel verschijnsel, het is alles dat je uitdraagt op straat. Bustart voegt daar de kritische noot aan toe dat street art eigenlijk geen goede term is, juist omdat het woord ‘art’ er in zit: “Maybe 10 to 20 percent is art and 80 percent is fun, but it has nothing to do with art. Like if you spray the portrait of Ché Guevara on the wall it has nothing to do with art. It has to be something really valuable to become art.” Deze waarde zit volgens beide Zwitserse kunstenaars zowel in de kwaliteit van het werk als in de mening van de toeschouwer.

Zaïra ziet kwaliteit als een breed concept. Het gaat volgens haar om hoe het gemaakt is, maar ook om het idee erachter. Ook van der Voorn van GO Gallery ziet street art als een breed begrip: “Street art is in mijn ogen kunst die je op straat tegenkomt. En in ons geval, wat ook weer naar binnen is gehaald. Het is ontstaan op straat en door een aanpassing naar binnen gehaald. Het grote verschil tussen street art en andere kunst is dat het zijn oorsprong vindt op straat. Maar het kan ook andersom, bijvoorbeeld als iemand hier werk ziet hangen en op basis daarvan een opdracht geeft voor het beschilderen van een muur.”

3.2 Wat maakt street art tot street art als het niet op straat geplaatst is?

Ook bij deze vraag waren de antwoorden redelijk overeenkomstig. IVES.One stelt duidelijk:

Dan is het geen street art meer. Dan is het street art geïnspireerde kunst. Bustart en Zaïra kunnen bijvoorbeeld zeggen dat ze street artists zijn en dat ze een street art expo houden, omdat ze bijna elke dag op straat werken. En dat maakt het grote verschil en dat maakt het moeilijk. Er zijn gasten in de *scene* die zichzelf street artist

---

²⁴ Ik zal voor de citaten uit mijn eigen interviews geen voetnoten gebruiken, maar altijd duidelijk noemen wie het gezegd heeft. De complete interviews zullen als bijlage toegevoegd worden aan deze scriptie. Andere bronnen worden vanzelfsprekend wel gewoon geannoteerd. Om de leesbaarheid te vergoeten heb ik in de citaten sommige vormen van spreektaal en herhaling verwijderd. In de bijlage zijn wel getranscribeerde interviews in originele staat te vinden.

noemen maar misschien maar één keer per jaar een werkje op straat zetten. Dan val je voor mij af. [...] Het is gewoon een canvas, het is art. Gewoon *contemporary art*.

Ook Bustart en Zaira gebruiken deze benaming. Zij stellen:

It is contemporary art. We are street artists, but what we do here is contemporary art. If it is really art is not for us to decide, but for people in 50 to 100 years time. They will see, just as with popart, that graffiti, street art and urban art are part of a new art movement which is going on all over the world. It is not for the people now to recognize that, that's why it is still contemporary art.

Waar alle drie de kunstenaars het over eens zijn is dat het van belang is dat een street art kunstenaar nog steeds op straat actief moet zijn om zichzelf een street art kunstenaar te mogen noemen. Het label 'street art' is dus volgens hen meer aan de straat verbonden als locatie dan het label 'street artist'. Ook wanneer ze op canvas werken blijven ze street art kunstenaars door hun *roots* en achtergrond. De kunst die ze dan maken verliest echter zijn straat karakter en wordt dus gewoon hedendaagse kunst.

Van der Voorn vindt echter dat het ook een kwestie van stijl is. Ook iemand die niet actief is op straat kan immers kunst maken die direct herkenbaar is als street art. "Dat is een afleiding van street art. Dan is het meer urban art. Het blijven vage labels."

Samenwerking Bustart & Zaira in Amsterdam

25

²⁵ Afbeelding via <http://art-of-bust.com/>

3.3 Hoe geëngageerd is street art?

Bij GO Gallery zien ze duidelijk een grote hoeveelheid geëngageerde kunst: “Ja, zeker in de street art. Het zijn ook niet allemaal even lieve plaatjes, het is niet allemaal even mooi. Het is een stuk geëngageerder dan veel andere kunst, maar ook binnen deze stroming zijn er minder geëngageerde kunstenaars.” Banksy staat zelfs bekend om de politieke boodschap die in veel van zijn werk zit. Veel voorkomende thema’s in zijn werk zijn de consumptiemaatschappij, politiek en het milieu. Ook neemt hij vaak de kunstwereld en –markt op de hak. Zo heeft hij bijvoorbeeld meerdere keren een klassiek kunstwerk aangepast en in het geheim opgehangen in geronemmerde musea tussen de echte werken. Deze werken bleven soms weken hangen voordat ze opgemerkt werden.²⁶

Ook Bustart kan zich in de mening van Van der Voorn vinden en zegt dat er altijd een boodschap in zijn werk zit. Zaïra bevestigt dit ook over haar eigen werk, maar zegt wel: “I also think it is nice that people can make their own story of a work. People might see something completely different than I intended in a work, which is just as good.” Hiermee plaatst ze zichzelf in de postmodernistische opvatting van Roland Barthes’ dood van de auteur²⁷. Ook IVES neigt hiernaar: “In mijn werk zit altijd een boodschap; het vertelt altijd een verhaal, maar dat verhaal hoeft niet altijd duidelijk te zijn. Er zit altijd iets in, ik verzin dingen altijd met een reden.” Volgens de geïnterviewden is het grootste deel van hun werk dus geëngageerd, maar de mening of het verhaal dat zij in hun werk stoppen hoeft niet altijd door de toeschouwer op een vaste wijze gezien te worden.

Bustart, Consume!, 70x100cm 28

²⁶ Banksy *Wall and Piece*, Century Londen 2006 p158 - p185

²⁷ Barthes, Roland *Death of the Author*, 1967 via: <http://www.deathoftheauthor.com/>

²⁸ Afbeelding via <http://www.gogallery.nl/>

4. Van vandaal naar gevestigde orde

Alle geïnterviewde street art kunstenaars hebben ooit werk geëxposeerd of exposeren op dit moment werk in een galerie. Dit betekent dat ze in de openbaarheid zijn getreden en bekend zijn. Dit is iets dat met illegale straatpraktijken, zoals graffiti of street art die niet in opdracht gemaakt wordt moeilijk, vanwege het risico op vervolging. Geëxposeerd worden gaat dus samen met de keuze om uit de illegale schulp te treden die over eerder werk hangt. Omdat alle geïnterviewde kunstenaars duidelijk stellen dat hun oorsprong en daarmee geloofwaardigheid op straat ligt, is dit een interessante keuze. Wat maakt sommige street art vandalisme en andere kunst? Hoe staan de street art kunstenaars tegenover het illegale karakter van sommige vormen van hun kunst en hoe gaan ze daarmee om? Dit soort vragen liggen aan de basis van de verhouding tussen exposerende street art kunstenaars en de gevestigde kunstwereld aan de ene kant en de rauwe, overwegend illegale straatcultuur aan de andere.

4.1 Wat is het verschil tussen graffiti en street art en waarom ben je overgestapt naar street art?

Graffiti is een onderdeel van street art, maar velen zien een groot verschil tussen slecht geplaatste namen op een gevel en een uitgedachte en visueel sterke afbeelding op een canvas of muur. IVES.One is net als veel hedendaagse erkende street artists begonnen als graffiti schrijver en heeft toen langzaam de overstap gemaakt naar meer legale praktijken.

Voor mij was het wel echt een overstap ja en ik heb er daardoor ook een duidelijke mening over. [...] Graffiti is voor mij echt vanuit vandalisme voortgekomen. Het woord 'graffiti kunstenaar' vind ik ook een beetje *whack*. Een *graffiti artist* wil gewoon zijn naam constant zien en dat is wat anders dan wanneer je een beeld wilt creëren waarmee je mensen iets vertelt. Dat vind ik het grote verschil tussen street art en graffiti: je vertelt een heel ander verhaal. Graffiti gaat over het krassen van je naam en of je dat met een spuitbus doet of met een steen door het raam of iets anders, dat maakt niet uit. Echte graffiti is ontstaan vanuit de rebellie, dus vanuit anarchisme.

Deze uitgesproken mening betekent echter niet dat IVES.One geen liefde meer heeft voor het spuiten: "Street art is een positieve toevoeging, graffiti blijft voor mij vandalisme, altijd. Dat betekent echter niet dat ik het slecht vind. En ik moet gewoon eerlijk zijn dat ik dit soort dingen ook heb gedaan. [...] Ik maak nog steeds schade." IVES werkt momenteel onder het pseudoniem IVES.One als street art kunstenaar, maar dat betekent niet dat hij zijn graffiti identiteit heeft losgelaten. Hij stelt dat hij eigenlijk drie identiteiten heeft: de naam is zijn paspoort, de kunstenaar IVES.One die in de openbaarheid leeft en juist zoveel mogelijk bekendheid wil vergaren, en de onbekende en geheime graffiti schrijver die hij soms nog is. "In die zin ben ik schizofreen, het zijn echt verschillende personen. Heel eerlijk, als ik puur vanuit mijn *roots* kijk, ben ik het niet helemaal eens met wat ik hier vertel en doe nu. Maar ik heb geleerd." In het boek *Street Knowledge* van King ADZ wordt het verschil op de volgende wijze uitgelegd: "During the late 1980s graffiti and street art split from each other, the former 'keeping it real' and the other becoming one of the fastest and most popular art movements ever."

Voor Van der Voorn van GO Gallery is het een ander verhaal. Hij is zelf geen kunstenaar en kan dus makkelijker aangeven wat hij van graffiti vindt. Hij is hier dan ook erg duidelijk in: “De grovere *tags* op privaat eigendom, zoals op ons raam, heeft niets met creativiteit te maken, dat is puur vandalisme. Ik hou zelfs niet zo erg van letters. Een *tag* is ook niet echt verkoopbaar, het is de naam van een kunstenaar. De boodschap die wij willen meegeven en waar we met de gemeente over bezig zijn is dat we op zoek zijn naar mensen die een muur hebben die bespoten mag worden. Als het georganiseerd is dan kunnen we laten zien dat het niet altijd vandalisme en slecht is.”

Ook Bustart is begonnen als graffiti schrijver, in de jaren '90 en is sinds 2005 bezig met het maken van street art. Hij en Zaïra zijn het er over eens dat street art soms vandalisme kan zijn.

Of course. There is good graffiti and bad graffiti and sometimes I would call it vandalism. Especially if you just write your name everywhere. There are also graffiti groups who go out and practice and make a lifelike portrait on a wall. Those are the graffiti artists, but they are put into the street art scene, which works for them. Graffiti is street art, but street art is not always graffiti. It also matters where you put it. If it is on a dirty old wall it's no problem, but when it is on somebody's house, it becomes vandalism.

In tegenstelling tot IVES en Van der Voorn zegt Bustart echter dat hij graffiti een grotere kunstvorm vindt dan street art: “Graffiti is a completely different form of art. For me it is a way bigger art form than street art, because if you want to make good graffiti you have to learn it, but if you want to make good street art you just need to watch all the YouTube videos. Graffiti is more about practice and technique. You need to make 500 pieces before it looks like you want it to look.” Graffiti is dus in Bustarts ogen technisch moeilijker dan street art en hij lijkt hiermee te zeggen dat bij street art de inhoud dus voorop staat.

Zowel Bustart als IVES hebben op een gegeven moment besloten om de overstap te maken van graffiti naar street art. Zoals hierboven gezegd wordt zit het verschil volgens IVES erin dat het bij street art om het beeld draait en bij graffiti puur om schade en naamsbekendheid. Dit is ook grotendeels de reden geweest dat hij zijn werkwijze heeft veranderd en zich meer op kunst is gaan richten. Over de reden van zijn overstap zegt hij:

Ik begon het beeld maken interessanter te vinden dan het schade maken. Ik vond dat ik met mijn creativiteit meer kon bereiken. Of eigenlijk wijder kon reiken, niet zozeer meer, maar meer als persoon. Het heeft mij ook wel doen groeien vind ik. Eerst dacht ik alleen aan letters, op welke gebouwen ik het hoogst kon klimmen en zoveel mogelijk treinen beschadigen. Nu denk ik aan wat voor een mooi beeld ik mensen mee kan geven en wat wil ik daarmee kan vertellen. Ik realiseerde me dat ik opeens een veel breder publiek had en dat ik een veel groter terrein had om mee te experimenteren.

In de ogen van IVES was de stap naar street art dus een stap voorwaarts. De overstap heeft er ook voor gezorgd dat hij meer is gaan experimenteren met andere technieken en werkwijzen. In zijn meest recente expositie hing naast zijn stencil- en spraypaintwerk

bijvoorbeeld ook een uitgebreide fotoserie.²⁹ Hij begint ook steeds beter in te zien hoe belangrijk de afwerking van een kunstwerk is en hoeveel bijvoorbeeld een lijst kan betekenen voor een schilderij. Op deze wijze raakt hij wellicht steeds verder verwijderd van de echte street art die hij vroeger op muren plaatste, maar groeit hij in zijn ogen als kunstenaar.

Ik kom nu voor het eerst in een periode waarin ik zowel financieel als geestelijk zo onafhankelijk ben dat ik met mijn eigen geld *shit* kan experimenteren. Ik kan voor het eerst van mijn leven naar een kunstwinkel gaan en vragen gaan stellen en dan ook meteen die *shit* kopen. Vroeger wist ik bijvoorbeeld wel dat er houtskool was, maar kocht ik met de paar tientjes die ik had liever een canvas om een mooi stencil te maken. Maar nu kan ik besluiten om epoxyhars en olieverf te kopen en dat doe ik dan ook.

IVES.One - "COMMERCIAL SOLDIERS DESTROY YOUR SOUL"
voor expositie URBAN ART HOUSE in Amsterdam

30

²⁹Zie: <http://www.ivesone.com/?portfolio=de-eenzame-grazer-3-ways-of-paint>

³⁰ Afbeelding via www.ivesone.com

5. Twee werelden bij elkaar

Street art lijkt steeds meer vaste voet aan de grond te krijgen in de gevestigde kunstwereld. Banksy in Engeland is daar het grootste voorbeeld van. Zijn werk wordt aangeboden op veilingen van onder andere Sotheby's en Christie's met prijzen die op kunnen lopen tot meer dan £200.000 per werk³¹. Ook de museale wereld besteedt in Engeland aandacht aan street art, met bijvoorbeeld, zoals genoemd, een uitgebreide tentoonstelling in het Tate Modern.³²

In Nederland is deze aandacht nog niet zo uitgebreid en Nederlandse street art kunstenaars kunnen van dit soort bedragen voor hun werk alleen maar dromen. Toch begint street art ook hier langzaam door te dringen in de kunstwereld. GO Gallery is natuurlijk een goed voorbeeld hiervan, maar daarnaast zijn er meer Nederlandse galleries die zich op street art richten³³. Zelfs de museale wereld begint voorzichtig met het tentoonstellen van street art. Een groot voorbeeld hiervan is de tentoonstelling *Dutch Masters, Street Art & Urban Painting* die GEM in Den Haag hield in 2006. Deze expositie draaide om veertien Nederlandse street art kunstenaars die ieder een zaal kregen in het museum om in te richten met eigen werk. Om ze deze ruimtes te kunnen geven werd het gehele museum heringericht. Er is een prachtige, uitgebreide catalogus verschenen bij deze tentoonstelling waarin street art op een serieuze en professionele wijze behandeld wordt.³⁴

Dat de interesse en aandacht voor street art groeit is duidelijk, maar we zitten nog lang niet op het erkenningsniveau van steden als Londen, Barcelona, Parijs en L.A. Anneloes van Gaalen, medecurator van de *Dutch Masters* tentoonstelling ziet wel echt een toekomst voor street art in het museum: "[H]et is ook echt wel nieuwe geschiedenis, het is echt wel een erkende kunststroming en het hoeft niet alleen op elke muur van de straat. Het mag ook best wel in een andere context."³⁵

Naast de interesse die de kunstwereld toont voor street art is er nog een andere factor die van groot belang is bij de erkenning van deze nieuwe kunstvorm: de publieke mening. Aan de ene kant blijft er een negatief imago aan street art hangen doordat het vaak als vandalisme gezien wordt. De eigenaar van een winkel met een ondergespoten rolluik zal niet snel in de bres springen voor street art als kunstvorm. Aan de andere kant hangt er ook een grote mate van aantrekkelijkheid aan street art en de cultuur eromheen. Vooral jongeren zien in de rebelse en tegendraadse stijl een welkome afwisseling van wat zij wellicht saaie museumkunst vinden. Voor merken die deze doelgroep willen aanspreken is het dus van belang om dit mee te nemen in hun promotie. Het is dan ook geen wonder dat bijvoorbeeld snowboard-, skate- en sneakermerken gretig gebruik maken van street art in hun promotie en ontwerpen.

---

³¹ Zie: <http://www.sothebys.com> en <http://www.christies.com/>

³² Zie noot 20

³³ Zie bijvoorbeeld: www.radar-amsterdam.com, <http://thegarageamsterdam.com/> en <http://www.artkitchen.nl/>

³⁴ Van Rhoon, Peter & Anneloes van Gaalen *Dutch Masters, Street Art & Urban Painting*, Bold Publishing Amsterdam 2006

³⁵ Schipper, Joëlla, Scriptie, *Underground vs. Upperground*, bij Algemene Cultuurwetenschappen. p71

Ontwerp voor K2 Snowboarding
door Merijn Hos (Bfree)

36

5.1 Zie je een groeiende interesse voor street art vanuit de maatschappij en de kunstwereld?

Van der Voorn: “Absoluut. Maar we zien wel dat de meeste werken aan het buitenland worden verkocht. Het leeft wel in Nederland, maar het wordt nog steeds niet serieus genomen. [...] Nederland loopt gewoon net een stapje achter en is te voorzichtig met aankopen.” Van der Voorn geeft hier duidelijk aan dat er nog een lange weg te gaan is voor street art in Nederland. Hij noemt ook als voorbeeld dat er in Parijs, Londen of New York soms mensen dagen voor een galerie in de rij liggen om een gelimiteerde print of bijzondere uitgave in handen te krijgen. “Nederland loopt gewoon structureel achter.”

Ook IVES One zegt dat Nederland nog lang niet op het niveau van veel andere landen zit, maar dat er wel zeker vooruitgang geboekt is: “Een paar jaar geleden hadden we nooit kunnen bedenken dat we reclamecampagnes voor grote merken konden ontwikkelen. De top 5 van belangrijke en invloedrijke bedrijven, daar doen we dingen voor, van Heineken tot KPN.”

Natuurlijk helpt de populariteit van het genre in landen als Engeland ook in Nederland bij het genereren van interesse. Bustart zegt ook: “The fact that the general public can read about street art in the morning papers saying it is beautiful and valuable means that the next time they see your painting they’ll appreciate it more because they recognize it as being street art, like Banksy.”

De groei is er dus, maar het is nog niet voldoende. Echter, als het zo doorzet is er een grote kans dat street art over een aantal jaar een veel grotere rol kan spelen in de gevestigde kunstwereld. Wie weet wat het genre over 20 jaar bereikt zal hebben.

³⁶ Snowboard ontwerp via: www.merijnhos.com. Merijn Hos was ook deel van de *Dutch Masters* tentoonstelling in GEM

5.2 Denk je dat street art in de toekomst een vaste plek krijgt in de kunstgeschiedenis?

Van der Voorn trekt een vergelijking tussen street art en popart. Bij de vraag of street art high of low art is antwoordt hij:

Het is nu nog beide of geen van beide. Het is wel te vergelijken met popart en het gaat hopelijk ook diezelfde kant op, maar ook in Nederland kom je weinig verzamelaars tegen die een Warhol hebben, terwijl dat in de VS en Engeland veel normaler is. Nederland is gewoon vooral van de grote klassieke namen. Heel veel nieuwer dan Mondriaan wordt het niet. En mensen komen ook naar Nederland omdat het bekend staat om de kunst uit de gouden eeuw. We blijven gewoon een beetje achterlopen.

IVES ziet zeker een glansrijke toekomst voor street art in het kunstdiscours en trekt dezelfde vergelijking als Van der Voorn: "Ik denk wel dat het een grotere plek gaat innemen in de geschiedenis. Ik denk dat het het volgende hoofdstuk kan worden na popart."

Bustart - Lichtenstein 120 x 120cm

37

De huidige boeken die gebruikt worden op de Universiteit Utrecht voor Moderne Kunstgeschiedenis behandelen vaak weinig tot geen hedendaagse street art. Meestal is kunst uit de twintigste eeuw het meest recente wat behandeld wordt en is het vooral het gebruik van nieuwe media dat als nieuwe stap wordt behandeld. In *Art Since 1960* (2002) worden bijvoorbeeld Jean –Michel Basquiat en Keith Haring wel genoemd als pioniers op het

³⁷ Afbeelding via <http://www.gogallery.nl/>

gebied van het integreren van graffiti in de gevestigde kunstwereld, maar er wordt vervolgens geen doorslag gemaakt naar de nieuwere vormen van street art. Dit is überhaupt de enige pagina waarop graffiti behandeld wordt.³⁸ Het laatste hoofdstuk in dit boek behandelt de globalisatie in de kunst en loopt tot het jaar 2000, ver nadat street art, of in ieder geval graffiti, veelvuldig te zien was op de straten en in de galleries. Met de huidige groei en aandacht kan het volgens Zaira niet dat street art ongemerkt voorbij zal gaan: "Yes, I think it will be part of the canon. There are so many active street artists now; they have to make an impact somewhere." Van der Voorn ziet ook zeker een grote toekomst voor street art, vooral omdat er zoveel onder valt.

Ook de beeldentuin van Niki de Saint Phalle naast het Centre Pompidou zie ik als street art. Ik denk dat dat soort dingen in 20 jaar ook wel onder de noemer street art zullen worden behandeld in de boeken. Niet alleen de muurschilderingen van de kunstenaars die we nu kennen, maar ook de beelden, interventies en sculpturen horen daarbij. Ik denk zeker dat street art een hoofdstuk wordt in de latere kunstgeschiedenis overzichtboeken. En ik hoop dat wij dan ook genoemd worden als één van de eerste Nederlandse street art galleries.

Met een tentoonstelling als *Dutch Masters* laat Nederland dus ook zien klaar te zijn voor de integratie van street art in de museale wereld. Toch is er verder weinig gebeurt binnen de gevestigde museale wereld voor de promotie van street art. Het zijn vooral de kunstenaars zelf, samen met een kleine groep promotors zoals Van der Voorn, die de street art op de kaart zetten. IVES organiseert via ASA meerdere exposities en evenementen per jaar en ook GO Gallery probeert in Nederland street art een plek in het discours te geven. Van der Voorn illustreert dit goed door te zeggen: "er is wereldwijd een grote en steeds groeiende interesse, maar Nederland loopt gewoon structureel achter."

6. Conclusie

Dat street art een breed begrip is mag duidelijk zijn. Toch is er onder de geïnterviewden een duidelijk beeld naar voren gekomen over de basis van deze kunstvorm. Om jezelf een street art kunstenaar te noemen heb je een zekere geloofwaardigheid nodig die je verkrijgt door actief te zijn of te zijn geweest op straat. Wanneer street art naar binnen wordt gehaald en op conventioneel kunstmateriaal wordt vervaardigd is het vooral de kunstenaar die het street art maakt en niet het werk zelf. Geëxposeerde street art bestaat dus niet volgens de geïnterviewden, maar exposerende street art kunstenaars wel. Zoals met zoveel nieuwe kunststromingen moet de tijd nog maar bewijzen of het ook daadwerkelijk deel uit gaat maken van het gevestigde kunstdiscours, maar ze zijn het er allemaal over eens dat wat zij nu maken en tentoonstellen hedendaagse kunst genoemd kan worden.

Het grote verschil tussen street art en graffiti is dat street art om het beeld en het verhaal draait en graffiti alleen om naamsbekendheid, zoals *Street Middleman* King ADZ dit ook omschrijft in zijn street art overzichtsboek *Street Knowledge*.³⁹ IVES. One zegt zelfs dat graffiti altijd schade is, maar dit betekent niet dat hij een afkeer heeft tegen graffiti. Bovendien komen bijna alle street art kunstenaars oorspronkelijk uit de graffiti *scene*. IVES

---

³⁸ Archer, Michael *Art Since 1960, new edition*, Thames & Hudson Londen 2002 p157

³⁹ King ADZ *Street Knowledge* p92

schat dat veel van de huidige ontwerpers en *graphic designers* vroeger op welke wijze dan ook ooit met graffiti bezig zijn geweest. “De designers van nu zijn de graffiti schrijvers van vroeger. Ik denk dat het percentage jonge designers die ooit met street art of graffiti bezig zijn geweest heel erg hoog is. Ik denk dat dat wel tussen de 70 en de 90 percent kan zijn.” IVES denkt dat elementen van street art daarom telkens meer terug te zien zijn in reclame- en ontwerpuitingen. Een voorbeeld hiervan is Merijn Hos. Begonnen onder het pseudoniem Bfree maakte hij kleurrijke en vrolijke street art en graffiti. Ondertussen is hij een bekend ontwerper die voor verschillende overheden en grote bedrijven werkt. Het werk van Hos was ook te zien op de tentoonstelling *Dutch Masters* in GEM⁴⁰ en is opgenomen in het Engelse *Street Sketchbook*, een enorme collectie van pagina's uit schetsboeken van meer dan 50 bekende street art kunstenaars.⁴¹ Al zien ze het wellicht als vandalisme of schade, zowel Bustart als IVES zijn nog steeds af en toe actief op straat met graffiti, al doen ze dat wel onder een andere, geheime, naam.

De meest herkenbare vorm van street art is waarschijnlijk stencilkunst, zoals Banksy dat maakt in Engeland, maar ook Hugo Kaagman al eind jaren '70 in Nederland introduceerde in het straatbeeld.⁴² Toch zien de meeste geïnterviewden street art als een breed begrip en juist nu ze in bekendheid groeien zijn ze steeds vaker bezig met het experimenteren met andere technieken. Naast de vorm lijkt ook de inhoud van groot belang. Alle street art kunstenaars die ik gesproken heb zeggen dat er altijd een achterliggend idee is bij hun werk en dat het dus zeker geëngageerd te noemen is. Veel behandelde thema's zijn de consumptiemaatschappij, politiek en het milieu. Net als graffiti komt street art vaak voort uit onvrede en rebellie. Naast dit alles kan street art echter ook juist ingezet worden voor commerciële doeleinden. Veel merken gebruiken het hippe, jonge en tegendraadse karakter van street art voor hun imago. IVES.One heeft dan ook voor vele grote en kleine merken reclames en campagnes bedacht en gemaakt.

Street art lijkt dus steeds meer geaccepteerd te worden als kunstvorm door de maatschappij, maar ook de kunstwereld begint dit in te zien. In Londen, Barcelona, Parijs en L.A. is het al bijna gemeengoed en liggen de mensen in de rij voor een gelimiteerde print. Vele galeries en zelfs musea stellen street art tentoon en sommige werken worden voor astronomische bedragen verkocht. Dat dit in Nederland nog niet aan de orde is was een kritiekpunt wat alle geïnterviewden aandroegen. Op het gebied van vernieuwende kunst lijkt Nederland structureel achter te lopen, maar ook daar begint langzaam verandering in te komen. Ook hier beginnen steeds meer galeries en kunstbeurzen street art aan te bieden en met de tentoonstelling *Dutch Masters* in GEM werd zelfs de overstap naar de museale wereld gemaakt. Deze acceptatie zou er voor kunnen zorgen dat street art niet alleen een vaste plek krijgt binnen nieuwe tentoonstellingen, maar ook binnen de kunstgeschiedenis. Momenteel wordt street art nog niet behandeld in academische kunstgeschiedenisboeken, maar IVES.One, Bustart, Zaira en van der Voorn verwachten allemaal dat dit zeker gaat veranderen.

De vraag **Hoe zien hedendaagse Nederlandse street art kunstenaars hun kunst en de relatie tussen street art en de gevestigde kunstwereld?** kan dus beantwoord worden als volgt: hedendaagse Nederlandse street art kunstenaars zien street art in Nederland als een immer groeiend en sterk fenomeen. Wanneer het geëxposeerd wordt zien ze het echter als hedendaagse kunst en niet langer als street art. De kunstenaar kan zichzelf echter wel street

---

⁴⁰ Van Rhon, Peter & Anneloes van Gaalen *Dutch Masters, Street Art & Urban Painting* p. 41

⁴¹ Manco, Tristan *STREET SKETCHBOOK*, Thames & Hudson Londen 2007

⁴² King ADZ *Street Knowledge* p141

art kunstenaar blijven noemen, zolang hij of zij nog actief op straat is, of dat lange tijd is geweest. De tijd moet nog bewijzen welke plek street art uiteindelijk in gaat nemen binnen de kunstgeschiedenis. Wel is duidelijk dat er een groeiende interesse voor de kunstvorm is binnen de maatschappij en de gevestigde kunstwereld. De galeries hebben het al gedeeltelijk omarmd en de musea lijken langzaam te volgen. Street art is niet langer een kunstvorm die onbegrepen en algemeen afgekeurd is, maar een jonge, populaire en krachtige manier van kunst maken die explosief gegroeid is binnen korte tijd en voorlopig nog niet aan groei lijkt af te nemen.

Banksy - Murdered Phone Booth 2006

43

---

⁴³ Afbeelding via <http://www.artlet-blog.com>

BIBLIOGRAFIE

Boeken

Nguyen, Patrick & Stuart Mackenzie (Eds.) *Beyond the Street, The 100 Leading Figures in Urban Art*, Gestalten Berlijn 2010

Banksy *Wall and Piece*, Century Londen 2006

King ADZ *Street Knowledge*, HarperCollins Londen 2010

Van Rhoon, Peter & Anneloes van Gaalen *Dutch Masters, Street Art & Urban Painting*, Bold Publishing Amsterdam 2006

Stahl, Johannes *Street Art*, h.f.ullman, Königswinter. Nederlandse editie via Textcase Utrecht 2008

Manco, Tristan *STREET SKETCHBOOK*, Thames & Hudson Londen 2007

Archer, Michael *Art Since 1960, new edition*, Thames & Hudson Londen 2002

Roodnat, Bas *Wij Zijn Gek, nederlandse straatkunst in de jaren zeventig*, in opdracht van de Erven Thomas Rap. Epe, Apeldoorn en Amsterdam 1977

McCormick, C. *Trespass: a history of uncommissioned urban art*, Keulen 2010

Websites

GO Gallery, Amsterdam: <http://www.gogallery.nl/> Geraadpleegd op: 14 juni 2012

IVES.One: <http://www.ivesone.com/> Geraadpleegd op: 8 juni 2012

Zaïra: <http://www.zaira-art.ch/> Geraadpleegd op: 20 juni 2012

Bustart: <http://art-of-bust.com/> Geraadpleegd op: 20 juni 2012

Thesistools: <http://www.thesistools.com/> Geraadpleegd op: 10 juli 2012

Project ASA: <http://amsterdamstreetart.com/> Geraadpleegd op: 19 juni 2012

Street-art blog <http://www.street-art.nl/> Geraadpleegd op: 15 juni 2012

Website Zephyr: <http://zephyrgraffiti.com/> Geraadpleegd op: 5 augustus 2012

Velinghuis Sotheby's: <http://www.sothebys.com> Geraadpleegd op: 23 juni 2012

Veilinghuis Christie's: <http://www.christies.com/> Geraadpleegd op: 23 juni 2012

Galerie Radar, Amsterdam: www.radar-amsterdam.com Geraadpleegd op: 1 juli 2012

Galerie The Garage, Amsterdam: <http://thegarageamsterdam.com/> Geraadpleegd op: 7 juni 2012

Galerie artKitchen, Amsterdam: <http://www.artkitchen.nl/> Geraadpleegd op: 7 juni 2012

Merijn Hos a.k.a. Bfree: www.merijnhos.com Geraadpleegd op: 8 augustus 2012

ARTLET Blog: <http://www.artlet-blog.com> Geraadpleegd op: 17 augustus 2012

Banksy: <http://banksy.co.uk/> Geraadpleegd op: 7 juni 2012

Shepard Fairey: <http://www.obeygiant.com/> Geraadpleegd op: 10 juni 2012

Street art tentoonstelling in Tate Modern, 2008:

http://www2.tate.org.uk/streetart/tate/hd/sa_tate_hd.swf Geraadpleegd op: 9 augustus 2012

Hugo Kaagman: <http://www.kaagman.nl/> Geraadpleegd op: 20 juni 2012

Artikelen

Barthes, Roland *Death of the Author*, 1967, via <http://www.deathoftheauthor.com/>

Alden Riggle, Nicholas *Street Art: The Transfiguration of the Commonplaces*, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 68:3 Zomer 2010

Kerkhoven, Josje *Laser 3.14 schrijft vergangelijke teksten* MUG Magazine, november 2010 p21

Wensink, Herien, GRAFFITI NU OOK TE VINDEN IN GALERIES, in Elsevier, 18 juni 2005. Via <http://www.elsevier.nl/web/Stijl/Wonen/41132/Graffiti-nu-ook-te-vinden-in-galleries.htm>

Overig

Schipper, Joëlla, Scriptie, *Underground vs. Upperground*, bij Algemene Cultuurwetenschappen. [Datum en universiteit onbekend; opgestuurd gekregen door medewerker artKitchen galerie]